

KARTY

pro sledování psychomotorického
vývoje dítěte od 0 do 3 let

Vydala Amalthea z.s. ve spolupráci s Nadace Terezy Maxové dětem
Chrudim 2023

Amalthea

Karty pro sledování psychomotorického vývoje dítěte od 0 do 3 let

Editor: Mgr. Kateřina Chocholová a kolektiv

Odborný garant: Mgr. Jana Ženíšková

Ilustrace: Bc. Lucie Beránková Jazyková

Sazba: Marek Chalupník

Vydala Amalthea z.s.

Použité zdroje:

- Kačírková, Michaela, Rybová, Zuzana. **Pohybový vývoj dítěte s láskou a respektem**. Praha: Euromedia Group, a.s., edice Esence, 2022.
- Matějček, Zdeněk. **Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte**. Praha: Grada, 2005.
- Kiedroňová, Eva. **Rozvíjej se, děťátko...** Praha: Grada, vydání 3., 2016.
- Pulkkinen, Anne. **Pohybové hry a cvičení s miminkem v 1. roce života**. Praha: Grada, 2010.
- Brožura „**Klíčové myšlenky: jak využít potenciálu prvních tří let života dítěte?**“ z Mezinárodní online konference pro rodiče a učitele MŠ **Růst společně** (17.-21. 10. 2022)
- Čadilová Věra, Žampachová, Zuzana. **Edukačně-hodnotící profil dítěte s poruchou autistického spektra (do 7 let)**. Praha: Pasparta, 2015.

Novorozenec do jednoho měsíce

1

Vývoj miminka v **prvním** měsíci

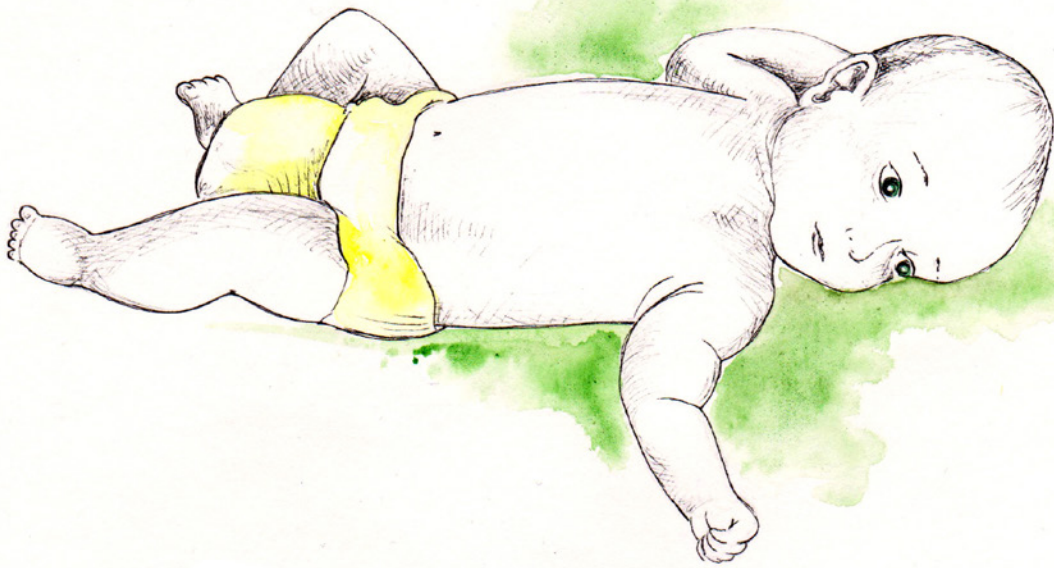
- tělíčko je ukloněno do oblouku a hlava bývá otočena do strany
- v poloze na bříšku i na zádech mívá pokrčené ruce a nohy, ale umí je i natáhnout
- hýbe všemi končetinami (rozhazuje rukama, rozevívá a svírá pěsti, kope nohama)
- může dávat přednost natočení hlavičky na jednu stranu, ale musí umět otáčet hlavu do obou stran
- krátce se spojí zrakem s matkou, pohled z očí do očí brzy opouští
- vydává různé zvuky, potřeby nelibosti (když je v mokru, má hlad) vyjadřuje pláčem

Tipy v péči o **měsíční** miminko

- **Miminko potřebuje hlavně Vás:** chce slyšet tlukot Vašeho srdce, pít mléko, cítit vůni „svého“ člověka, slyšet jeho klidný hlas. Odpočinek dopřejte hojně i sobě – řekněte si blízkým o pomoc.
- **Miminka se dotýkejte co nejklidněji, plynule,** dodá mu to pocit jistoty a bezpečí.
- **Když miminko pláče, zklidníte ho jemným houpáním, kolébáním, bezpečným a něžným pochováním.** Snažte se porozumět, co potřebuje (má hlad?, nemá sucho v plence?, je mu teplo?, prožívá nějakou úzkost nebo nepohodlí?).
- Klidnému spánku a odpočinku miminka napomůžete jeho **uložením do hnízdečka** či volnější zavinovačky.
- **V bdělém stavu nechte miminko protáhnout, zakopat nožkami** – ideálně svlečené bez plenek a na rovné podložce.
- **Když je mimi vzhůru, pokládejte ho na záda, na bříško, na bok** (zajistěte, ať nepřepadává na bříško) **a tyto polohy střídejte.**
- **Na spánek dávejte miminko na záda,** na bok pouze s Vaší stálou kontrolou. Nedoporučuje se, aby miminko spalo spolu s Vámi v posteli (hrozí nechtěné zalehnutí). Miminko dávejte spát do jeho vlastní postýlky.
- **Zajistěte miminku klidné prostředí** – klidný kout, tlumené světlo, žádný velký hluk, omezené množství hraček (na kočárku, v postýlce), měsíčnímu miminku stačí 1–2 hračky.
- **Pokud se Vám cokoliv nezdá ve vývoji dítěte v tomto období,** obraťte se na odborného pracovníka, pediatra nebo svého sociálního pracovníka.

Dvoutměsíční miminko

2

Vývoj miminka ve **dvou** měsících

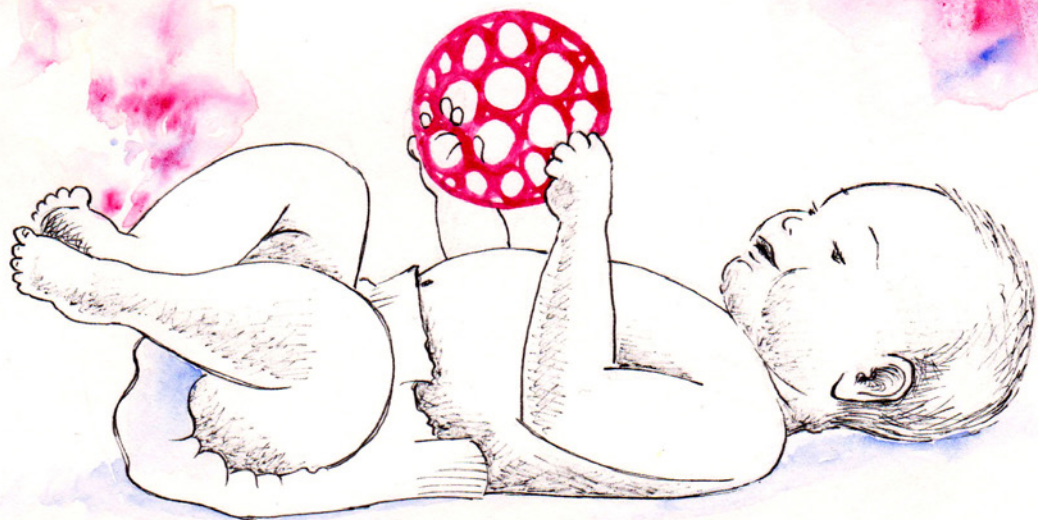
- v poloze na bříšku se opírá o předloktí, zvedá hlavu nad podložku, hlavičku ve vzduchu krátce udrží
- v poloze na zádech je často v pozici „šermíře“ – na stranu, kam se dívá, má nataženou nohu i ruku
- při hlasitém zvuku trhne současně rukama a nohama
- miminko otočí hlavu k hračce, která jej zajímá, a zacílí na ni pohled
- pozoruje své ruce a začíná si s nimi hrát
- navazuje oční kontakt – dívá se z očí do očí
- poprvé na tváři vykouzlí úsměv

Tipy v péči o miminko pro **druhý** měsíc

- Pokud je miminko vzhůru, **pokládejte ho často na břicho** (na rovnou podložku), odtud bude mít nový rozhled a učí se zapojovat břišní svaly. Když je čerstvě po krmení, držte miminko chvíli ve vzpřímené poloze se zajištěnou hlavičkou, usnadníte mu, odříhnutí“.
- V bdělém stavu miminka mu **dopřejte dostatek volného pohybu** – nechte ho protáhnout nožičky a zakopat s nimi, sundejte mu na chvíli plenu. Nedávejte ho doma do autosedaček či lehátek, kde by bylo nuceno setrvávat ve skrčené poloze.
- Pokud má miminko napnuté břicho a pláče, můžete mu zkusit udělat **jemnou masáž břicha** – dlaněmi jemně kružte po celém povrchu břicha po směru hodinových ručiček.
- V tomto období miminko reaguje nejlépe na obličeje nejbližších. Nakloňte se nad dítě a **něžně s ním rozmlouvejte**, usměje se na Vás.
- **Dívejte se miminku z očí do očí** – např. si sedněte s miminkem položeným na Vašich předloktích a opřete se pohodlně zády, nohy pokrčte. Ruce s miminkem si volně opřete o stehna a dlaněmi podpírejte miminku hlavičku. Tak si můžete s miminkem vyměňovat láskyplné pohledy. V této pozici můžete miminko i pohoupat.
- Miminku **ukazujte z různých směrů hračku, bude ji hledat pohledem**. Bezpečnou hračku můžete miminku nechat po dobu jeho bdění v postýlce.
- Některé děti už mohou v tomto období zajímat zvukové hračky – **hračka s rolničkou, chrastítko**. Vyvarujte se však hlasitých hraček a trvalého zatížení sluchu miminka, jako je hlasitý poslech hudby nebo televize.
- Můžete si s dítětem **zahrát hru „Kdopak to je?“** (ukazovat mu svůj obličej z různých stran a usmát se na ně) nebo **hru „Podívej, co mám!“** (ukazovat dítěti hračku a pomalu s ní pohybovat).
- **Pokud se Vám cokoliv nezdá ve vývoji dítěte v tomto období**, obraťte se na odborného pracovníka, pediatra nebo svého sociálního pracovníka.

Tříměsíční miminko

3

Vývoj miminka ve **třech** měsících

- v poloze na bříšku již zaujímá symetrickou polohu, dokáže vzpřímit hlavičku a vysunout ručky před sebe a opřít se o lokty, tzv. pasení koníčků, současně pánev by mělo udržet na podložce
- v poloze na zádech je miminko už stabilní (nepřepadává), nožky zvedá nad podložku a je schopné je tam chvíli udržet
- hraje si s rukama před tělem, sleduje je očima a „ochutnává“ je
- sleduje obličej i hračku všemi směry s otočením hlavy
- v dobré náladě se často směje
- vydává ze sebe zvuky podobné houkání a broukání

Tipy v péči o miminko pro **třetí** měsíc

- Pokud je miminko vzhůru (a není čerstvě po pití nebo těsně před spaním), **pokládejte ho často na břicho** (na rovnou podložku).
- **Přizpůsobte prostředí tak, aby mělo miminko co sledovat** (nekoukalo jen do stropu nebo do zdi).
- Pokud máte hrazdičku s hračkami, postavte ji nad dítě v úrovni jeho hrudníku, aby mohlo **do hračky bouchnout nebo kopnout**. Místo hrazdičky můžete použít i na provázku zavěšený měkký míč, dbejte však na jeho bezpečné uchycení.
- Když leží miminko na bříšku, **pokládejte hračky před něj**, aby mělo možnost je pohodlně uchopit, případně do stran, aby se pro ně natáhlo.
- Pro upoutání pozornosti miminka můžete použít **kontrastní předměty** (černobílé nebo červené hračky, kontrastní černobílá leporela). Červeným míčkem můžete plynule a pomalu pohybovat do stran, dítě ho bude sledovat a otáčet hlavu ve směru jeho pohybu.
- **Mluvte na své miminko**. Komentujte, co mu oblékáte, na co se dívá, co dostává k jídlu atd. Dítě bude pozorně sledovat Vaše rty a učit se.
- **Dopřejte si co nejvíce radostných chvil s dítětem v době, kdy je v klidu a v pohodě**. Smějte se spolu, zpívejte mu, mazlete se s ním, dopřejte mu příjemnou koupel. K radostným chvílím se můžete potom v mysli vracet ve chvílích, kdy je miminko neklidné, pláče, nebo péče o něj je náročná.
- **Budte laskaví, ale nebojte se být důslední**. Dávejte miminko večer spát (nebo ho vykoupajte) pokud možno v pravidelný čas. Zvykáte ho tak nejen na určitý režim, ale dáváte mu tím i potřebnou hranici: teď je čas na spaní/koupání.
- **Pokud se Vám cokoliv nezdá ve vývoji dítěte v tomto období**, obraťte se na odborného pracovníka, pediatra nebo svého sociálního pracovníka.

Čtyřměsíční miminko

Vývoj miminka ve čtyřech měsících

- v poloze na zádech je hlavička ve střední poloze, paže mívá rozpaženy, pohybují se většinou současně – od sebe, k sobě
- rádo leží na bříšku a „pase koníčky“ se vztyčenou hlavičkou
- dokáže otáčet hlavičku za hračkou v plném rozsahu
- v poloze na zádech si s hračkou hraje před tělem, od poloviny pátého měsíce se natahuje pro hračku tzv. do kříže (ukážeme-li mu hračku zprava, bude se na ni natahovat pravou rukou)
- vleže na zádech si miminko chytá ruce, sleduje je a zvedá nohy nad podložku
- rozdílně reaguje na známé a neznámé tváře
- projevuje radost, když ho chceme vzít do náruče
- miminko houká, brouká a vydává bublavé zvuky

Tipy v péči o miminko pro **čtvrtý** měsíc

- Když leží děťátko na bříšku, **pokládejte hračky před něj** tak, aby na ně dosáhlo.
- Pokud leží miminko na zádech, **podávejte mu hračky mírně ze stran**, ne nad středovou linií těla (to je ještě pro miminko těžké).
- Nabízejte miminku jen **omezený počet hraček** – bohatě postačí dvě až tři hračky, které mu můžete obměňovat. Vhodné jsou např. hrkátka, chrastítka, kousátka, kroužky, měkké hračky vhodné pro miminko.
- Miminko má rádo **hru na schovávanou** (na chvíli si zakryjeme dlaněmi obličej a říkáme „Kdepak je maminka?“, potom se miminku ukážeme a řekneme „Kuk!“)
- Miminko můžeme jemně **polechtat** nebo ho jinak poškádlit, respektujte však jeho naladění (miminku to musí být příjemné).
- Miminko můžeme chytnout do bezpečného mističkového úchopu a v poloze na bříšku ho **položit na nafukovací míč**. Miminkem na míči můžete jemně pohupovat.
- Zahrajte si s miminkem **hru „Létání na bříšku“**. Miminko zvedněte v poloze na boku, hrudníčkem ho položte na své předloktí tak, aby mu ručky přečnivaly přes vaši ruku. Druhou rukou podpírejte bříško. S miminkem pohybujte otáčením vlastního těla. Miminko tak bude trénovat držení hlavičky a rozvíjet schopnost rovnováhy.
- **Pokud se Vám cokoliv nezdá ve vývoji dítěte v tomto období**, obraťte se na odborného pracovníka, pediatra nebo svého sociálního pracovníka.

Pětiměsíční miminko

5

Vývoj miminka v pěti měsících

- v poloze na zádech zvedá pánev nad podložku, otáčí se na bok a následně i na břicho
- v poloze na břišku, kterou zvládá dokonale a má ji rádo, se často napřimuje natažením paží (stehny se opírá o podložku)
- občas je na břišku v pozici „letadélka“ – ručky má ve vzduchu a upažené do stran, hlavičku zvednutou
- v poloze na zádech si hraje s nožičkami
- v poloze na břišku spojuje ruce a vkládá je do úst
- hračku přendává z jedné ruky do druhé, v poloze na zádech ji často svírá v ruku a pozoruje ji
- pokud sahá na hračku v poloze na břišku, nakročí si nohou na stejné straně, kde je hračka, a tu rukou chytí
- dokáže se na zádech přitáhnout do sedu – pokud miminku nabídneme dva prsty
- učí se vydávat různé zvuky – chrochtat, mlaskat, bručet, prskat a také se nahlas smát, vydává hlásky jako „áááá“, „éééé“...

Tipy v péči o miminko pro **pátý** měsíc

- Když leží děťátko na bříšku, **pokládejte hračku před něj** tak, aby na ni dosáhlo. Tím budete také miminko motivovat, aby si hračku vzalo a neseťvávalo často v pozici letadla.
- Pokud leží miminko na zádech, **podávejte mu hračky z různých stran**, můžete tak u dítěte podpořit jeho přetočení ze zad na bříško.
- **Dítě nikdy nenechávejte samotné.** Možná právě v okamžiku, když byste odešli, by se dokázalo přetočit. I pád z malé výšky může být nebezpečný.
- I když se miminko dokáže na Vašich prstech přitáhnout do sedu, **neposazujte ho, a to ani v lehátku nebo kočárku.**
- Nabízejte miminku **hračky**, se kterými může hrkat, bouchat, **které dobře uchopí a které se dají strčit bezpečně do pusy** (dětské hračky na kroužku, chrastítka, kousátka, kroužky, textilní měkké hračky). Miminku **můžete ke hře nabídnout i „nehračky“** jako je papírový pytlík, molitan, něco, co šustí, aby je hmatem i sluchem prozkoumalo. Tyto materiály však miminku dávejte ke hře jen s Vaším trvalým dohledem.
- Nabízejte miminku i velké předměty, které může uchopit rukama nebo obejmout nohama, např. **velký nafukovací míč.** Velké předměty střídejte s malými předměty, podpoří to u dítěte nové dovednosti.
- Miminko můžeme chytnout do bezpečného mističkového úchopu a v poloze na bříšku ho **položít na nafukovací míč.** Miminkem na míči můžete jemně pohupovat.
- Zahrajte si **hru na létání** – dítě ležící na zádech vezměte mističkovým úchopem, zvedněte ho v poloze na boku a pomalu s ním otáčejte doleva, doprava – jen do polohy, kde samo dokáže udržet hlavičku. Při všech pohybech se dívejte miminku do očí a rozmlouvejte s ním.
- **Pokud se Vám cokoliv nezdá ve vývoji dítěte v tomto období,** obraťte se na odborného pracovníka, pediatra nebo svého sociálního pracovníka.

Šestiměsíční miminko

6

Vývoj miminka v **šesti** měsících

- otáčí se ze zad na břicho nebo alespoň na bok
- v poloze na břišku se opírá o dlaně s nataženými prsty, lokty jsou přitom propnuté
- v poloze na břiše se také často otáčí kolem své osy
- dokáže cíleně uchopit předmět, který dáme před něj
- přendává si věci z ruky do ruky
- vesele komunikuje, žvatlá a směje se
- začíná zdvojit hlásky jako např. „egu“, „aga“
- začínají růst často zoubky
- rozlišuje matku od ostatních lidí, k cizím lidem má odstup

Tipy v péči o miminko pro šestý měsíc

- V poloze na bříšku mu **podávejte hračky z různých stran**, můžete tak u dítěte podpořit jeho otáčení kolem své osy.
- Nabízejte miminku **hračky různých tvarů a z různých materiálů**, dítě si již všímá detailů, povrchu hračky, její teploty, a tím se intenzivně učí. Můžete využít gumové kostky, plastové spojené kroužky, látkové kostky a látkové knížky, drobné dřevěné hračky.
- **Dítě nikdy nenechávejte samotné.** Možná právě v okamžiku, když byste odešli, by se dokázalo přetočit. I pád z malé výšky může být nebezpečný. Pokud by přeci jen miminko spadlo, pozorujte ho a poradte se s někým, kdo Vám pomůže rozhodnout, zda stačí miminko jen sledovat, nebo zda musíte do nemocnice.
- **Pozor na pro miminko nebezpečné předměty** jako jsou hrnek čaje nebo kávy. Miminko je již schopné předmět, na který dosáhne, uchopit a mohlo by dojít k nepříjemnému zranění.
- **Miminko ještě neposazujte!** Jeho páteř na to ještě není připravená.
- Zahrajte si hru **„Kolem dokola“**. Dítě leží na zádech. Uchopte z vnější strany stehno dítěte, palec dejte na vnitřní stranu stehna, zbývající prsty zůstávají na vnější straně (dívá-li se miminko doleva, uchopte za pravou nožičku, pokud doprava, tak za levou). Nožičku, kterou držíte v ruce, pomalu vedte přes druhou nožičku, až se dítě otočí na bříšku.
- **Pokud se Vám cokoliv nezdá ve vývoji dítěte v tomto období**, obraťte se na odborného pracovníka, pediatra nebo svého sociálního pracovníka.

Sedmiměsíční miminko

7

Vývoj miminka v **sedmi** měsících

- obrací se z břicha na záda, některé děti ze zad na břicho a zpět
- když leží na boku, snaží se natáhnout dál, až se opře o loket a dostane se do tzv. šikmého sedu (viz obrázek), volná ruka dosáhne dál a výš
- plazí se, otáčí se kolem své osy, houpe se v kleku
- dítě s dobře posíleným bříškem naklekává na kolínka
- v poloze na zádech si hraje s dvěma hračkami
- sahá si na nožky a přitahuje je k ústům
- vesele komunikuje a směje se, reaguje na oslovení
- zdvojuje slabiky („tá-tá-tá“)
- s matkou se cítí nejistější, hledá u ní oporu

Tipy v péči o miminko pro **sedmý** měsíc

- I když mluvíme o šikmém „sedu“, nejde ještě o sed jako takový. **Miminko ještě neposazujte!** Jeho páteř na to ještě není připravená. Za pár týdnů si sedne samo.
- **Nemusíte motivovat miminko k plazení** (nelákejte ho dopředu na daleko umístěnou hračku), daleko důležitější pro vývoj pohybu vpřed je lezení po čtyřech.
- Snažte se na miminko **mluvit srozumitelně a dobře vyslovovat**. Řeč již dobře vnímá a snaží se ji napodobovat.
- Nabízejte miminku **hračky různých tvarů a z různých materiálů**. Miminko je čím dál šikovnější i v manipulaci s drobnějšími předměty a upoutají ho větší detaily. Pozor však na malé předměty, které by dítě mohlo vdechnout.
- Můžete miminku místo hraček nabízet i **předměty denní potřeby**, jako jsou plastové mističky, plastový hrneček, vařečka, papírová krabička atd. Papírové obaly či allobal dávejte ke hraní pouze s Vaším dohledem.
- V poloze na bříšku mu **podávejte hračky z různých stran**, můžete tak u dítěte podpořit jeho otáčení kolem své osy.
- **Nabízejte hračky i výše ze strany**, tedy přibližně na úrovni jeho hlavičky, aby bylo motivováno dostat se do šikmého sedu.
- Využijte **nafukovací míč** k tomu, aby se dítě **naučilo dobře opřít o ruce**, bude to potřebovat pro lezení. Položte dítě bříškem na míč a držte ho mističkovým úchopem. Pomalu jím pohybujte dopředu. Dítě se opře dlaněmi o zem a odrazí se.
- **Pokud se Vám cokoliv nezdá ve vývoji dítěte v tomto období**, obraťte se na odborného pracovníka, pediatra nebo svého sociálního pracovníka.

Osmiměsíční miminko

8

Vývoj miminka v **osmi** měsících

- obrací se ze zad na břicho a zpět
- dostává se z plazení do šikmého sedu (sedí na boku)
- ze šikmého sedu se dostává do volného sedu a do polohy lezení po čtyřech, do této polohy se může dostat i z lehu na bříšku, kdy je na natažených rukách a nakročí nejprve jednu a pak druhou nožku
- dítě je schopné držet malé předměty mezi palcem a ukazováčkem
- předměty si přendává z ruky do ruky, podává je a zase bere zpět, případně jimi bouchá o zem nebo o sebe
- při oslovení zpozorní a snaží se napodobit zvuky, které vydáváme, začíná si také samo povídat
- zdvojuje a ztrojuje slabiky „tá-tá“, „ma-ma-ma“
- prožívá tzv. „osmiměsíční úzkost“ – nechce být předáváno jiné osobě, pláče, když vidí matku odcházet

Tipy v péči o miminko pro **osmý** měsíc

- **Neurychlujte přirozený vývoj dítěte.** Děti, které jsou pasivně posazovány, mohou mít s lezením velký problém, a navíc nemohou posilovat svaly.
- **Nemusíte motivovat miminko k plazení** (nelákejte ho dopředu na daleko umístěnou hračku), daleko důležitější pro vývoj pohybu vpřed je lezení po čtyřech. Lezení po čtyřech můžete podpořit následovně:
 - oblékejte dítě do volného oblečení, sundávejte mu často plenu
 - pokuste se zajistit neklouzavý povrch (koberec, pěnové puzzle)
 - pokud máte možnost, nechte dítě trénovat na trávníku
 - udělejte dítěti pobyt na zemi zajímavý, tj. buďte často s dítětem na zemi i Vy
- Snažte se na miminko **mluvit srozumitelně a dobře vyslovovat.** Řeč již dobře vnímá, napodobuje ji, opakuje. Vymýšlíme a podporujeme opakování slabik **jako „tu-tu“, „bé-bé“**. Přiřazujeme je k dané osobě, zvířeti nebo věci.
- Nabízejte miminku **hračky různých tvarů, různých materiálů, různých velikostí.** Pozor však na malé předměty, které by dítě mohlo vdechnout. Vhodné jsou první **knížky, míčky, gumové kostky, zvukové hračky nebo předměty, kterými může bouchat o sebe a vyrábět nějaký zvuk.**
- **Pokud je miminko v sedu na boku (šikmém sedu), můžete si s ním prohlížet knížku, stavět věž z kostek** (miminko se bude snažit věž bourat), kutálet si míček.
- Do postýlky můžete dítěti dávat jednu **plyšovou hračku**, která mu je příjemná, posílí jeho sebejistotu a se kterou by se mohlo naučit usínat.
- Návniku lezení i rozumovému vývoji přispějí různé **rytmické říkanky** s pohybem (např. Kovej, kovej, kovářičku, Mraveneček, Brambora). S miminkem můžete cvičit jak v poloze na zádech, tak v polosedě, kdy se miminko zády opírá o váš klín.
- **Pokud se Vám cokoliv nezdá ve vývoji dítěte v tomto období,** obraťte se na odborného pracovníka, pediatra nebo svého sociálního pracovníka.

Devítiměsíční miminko

9

Vývoj miminka v devíti měsících

- lezení se zdokonaluje, leze symetricky (pravá ruka, levá noha a obráceně)
- začíná lézt přes překážky
- obvykle zvládá vzpřímený sed na patách
- s opřením o schod, nábytek či o rodiče se umí vzpřímit na kolenou, některé děti i postavit (pomocí nakročení nožičky do pravého úhlu)
- předmět uchopuje mezi palec a prsty
- sbírá drobné předměty a je schopno je házet do nádoby, má rádo obrázky
- začíná napodobovat gesta („pá-pá“)
- napodobuje zvuky, které vydáváme, zdvojuje a ztrojuje slabiky „tá-tá“, „ma-ma-ma“

Tipy v péči o miminko pro **devátý** měsíc

- **Podporujte dítě v lezení** (pomocí hraček v prostoru nebo společným lezením). **Pokud miminko neleze**, motivujte ho přes hračku, aby si sedlo alespoň do šikmého sedu a odtud se učilo dostat se do polohy k lezení. Využijte tipy (od odborníků, z knih) pro nácvik lezení (lezení je důležitá dovednost a podporuje i rozumové schopnosti dítěte).
- K nácviku lezení i rozumovému vývoji přispějí různé **rytmické říkanky** s pohybem (např. Kovej, kovej, kovářičku, Mraveneček, Brambora).
- Rozumovému vývoji dítěte přispějí **hříčky** jako „berany-duc“, „vařila myšička kašičku“, „šije, šije švec“ apod.
- Zahrajte si s miminkem hru „Co je tam?“ (miminku **schovejte hračku pod deku**).
- Nechte miminko **vhazovat kostky do krabice** nebo např. **kuličky do kyblíku**. Vhazování podporujeme slovy jako např. „Hop do kyblíku!“ nebo „Dáme kostku do krabice“. Tato hra přispěje i k pozdějšímu nácviku úklidu.
- Miminko si **rádo hraje v kuchyni s cedníkem, vařečkou, miskami** atd. Může **sbírat** (pod Vaším dozorem) něco malého, např. **kolíčky, a vhazovat je do něčeho s otvorem**. Dítěti můžeme dávat do ruky nejrůznější bezpečné předměty denní potřeby (hřeben, lžice, oblečení, ručník, nebo třeba i jablko), které dítěti pojmenujeme a seznámíme ho s nimi.
- Můžete miminku **pouštět hudbu**, bude se pohupovat do rytmu. Skvělými „hudebními nástroji“ pro děti jsou právě také věci z kuchyně, lžice a miska se promění v bubínek.
- **Podporujeme a učíme reakci na výzvu**, jako např.: „Prosím, dej mi...“, „Vem si...“, případně u hry „Posílám míč... kutulůůů“.
- **Pokud se Vám cokoliv nezdá ve vývoji dítěte v tomto období**, obraťte se na odborného pracovníka, pediatra nebo svého sociálního pracovníka.

Desetiměsíční miminko

10

Vývoj miminka v **deseti** měsících

- leze po čtyřech obratně a rychle
- dokáže přelézt drobné překážky v cestě
- vzpřímeně sedí na zadečku
- dokáže se dostat do stoje a s oporou stojí
- má touhu dávat něco do něčeho (např. kostky do kyblíku)
- zkoumá věci detailněji a zevnitř (strká prsty do kelímků, zajímá se, odkud z hračky vychází zvuk)
- uchopuje předměty a hračky špetkovým úchopem
- rádo vytahuje věci z něčeho (např. z krabice), odhazuje hračky
- ukazuje na známé obrázky v knížce, na fotografie
- zdvojuje slabiky „mama“, „baba“
- má rádo dětské hříčky a jednoduché výzvy jako „ukáž, jak jsi veliký“, „éro letí“

Tipy v péči o miminko pro **desátý** měsíc

- **Podporujte dítě v lezení** (pomocí hraček v prostoru nebo společným lezením). Nechte dítě lézt přes překážky (jako překážka může posloužit, pokud sedíte, i vaše noha).
- Pamatujte na to, že dítě je již v lezení rychlé a **bere do rukou, případně do úst, vše, co po cestě najde. Dejte z jeho dosahu vše křehké, nebezpečné**, aby se dítě nemohlo během Vaší krátké nepozornosti zranit nebo Vám způsobit nějakou škodu. **V tomto období se již dítě začíná chytat za nábytek a stavět se na nohy**, ujistěte se tedy, zda se nábytek nemůže na dítě skácet.
- Využívejte **dětské hříčky** jako „berany-duc“, „vařila myšička kašičku“ apod., **případně básničky s pohybem**, např. „paci, paci, pacičky“, „takhle jedou páni, takhle jedou dámy“.
- Děti v tomto období **milují „vyhazování“ do vzduchu** a to, když jsou drženy ve vzduchu bezpečnými pažemi rodiče. Budte však pozorní k tomu, zda se dítěti hra skutečně líbí (pokud by se dítě bálo, kýžené důvěře by se neučil).
- Nechte miminko **vhazovat kostky do misky, kyblíku či krabice, sbírat drobné předměty**, ovšem pouze pod Vaším dozorem, **vytahovat věci z krabice** nebo bezpečně zajištěného šuplíku a **zase je společně zandávat**.
- **Odhazováním věcí Vás miminko nechce naštvat**, je to jeho vývojový úkol.
- Pokud sedí miminko s Vámi u stolu, **předkládejte před něj různé zajímavé předměty, aby je mohlo zkoumat** (např. dejte před něj zvoneček a zazvoňte, dítě bude strkat do zvonečku prsty, dívat se do něj a zkoumat, odkud vychází ten zvuk). Vhodnými rozvojovými hračkami jsou různé **kostky – gumové i dřevěné, vkládačky, kyblíčky, míčky, první leporela a knížky**.
- **Pokud se Vám cokoliv nezdá ve vývoji dítěte v tomto období**, obraťte se na odborného pracovníka, pediatra nebo svého sociálního pracovníka.

Jedenáctiměsíční miminko

11

Vývoj miminka v **jedenácti** měsících

- technika lezení se zlepšuje a zvyšuje se rychlost pohybu
- někdy leze tak, že při lezení se neopírá o kolínka, ale o chodidla – a zadeček přitom zvedá nahoru
- pokud se již postaví u nábytku a stojí, dělá úkroky a nábytek obchází (pomáhají obě horní končetiny), potom pokračuje dál, třeba lezením
- uchopuje předměty a hračky pinzetovým úchopem (úchop mezi špičku nataženého palce a ukazováku), shazování a zahazování věcí však převládá
- orientuje se v místnosti a ukazuje na známé předměty
- má rádo knížky
- zdvojuje slabiky „mama“, „baba“
- kutálí míč, hází kostky do kbelíčku

Tipy v péči o miminko pro jedenáctý měsíc

- V tomto období se dítě začíná chytat za nábytek a stavět se na nohy, ujistěte se tedy, zda se nábytek nemůže na dítě skácet. Stále se však nejčastěji pohybuje ještě na zemi, tak dbejte také na riziko vzdechnutí malých předmětů.
- Podporujte dítě v obcházení nábytku (tréninku rovnováhy), např. rozmístěním hraček po nízkých policích. Pohybový rozvoj podpoříte také např. společným lezením a honěním se „po čtyřech“.
- Dávejte dítěti příležitost se stavět a zase klesat u různých překážek (u skříně, u nohy stolu). Tato dovednost stoupat si nahoru a klesat dolů je pro dítě zdravější než sed, delší stoj nebo visení za ruce. K pohybu ho můžete motivovat přes hračku.
- Přestože některé děti udělají již první krůčky, nepodporujte u něj chození tím, že ho budete zezadu držet za natažené ručičky a „tapat“ s ním dopředu (dítě má nezdravě prohnutou bederní páteř). Pokud přeci jen chcete dítko v prvních pokusech podpořit, jemně ho držte v oblasti hrudníčku, nebo ho vedte zezadu za ruce, ale tak, aby zůstaly jeho ruce pokrčené a v úrovni hrudníku.
- Využívejte básničky s pohybem, např. Brambora, Mraveneček (pohyby dítěte vede rodič). Zpívejte dětem, nebo si pusťte s dětmi veselou muziku.
- Děti v tomto období rády ukazují na známé předměty, nebo si je chtějí vzít do ruky. Dítě ukazuje na předmět a říká u toho „ééé“. Je vhodné jeho snahu podpořit slovním doprovodem, aby si věc spojovalo s daným slovem, např. „Ano, to je balónek“ nebo „Ty chceš podat balónek?“ apod.
- Nechte miminko vhazovat kostky do kyblíku či krabice, sbírat drobné předměty, ovšem pouze pod Vaším dozorem. Dejte mu ke hře různé míčky, bude je chtít kutálet. Čtěte si s dítětem v leporelu a knížkách a popisujte, co vidíte („To je kočička, má fousky“).
- Pokud se Vám cokoliv nezdá ve vývoji dítěte v tomto období, obraťte se na odborného pracovníka, pediatra nebo svého sociálního pracovníka.

Miminko v roce

12

Vývoj miminka ve **dvanácti** měsících

- chodí kolem nábytku
- většina dětí dokáže stát bez opory a některé se pouští do prvních krůčků
- slézá z nízké překážky pozadu a nohama napřed
- uchopuje předměty a hračky kleštvým úchopem (úchop mezi ohnutým placem a ukazováčkem), je schopno sebrat i drobeček
- staví kostky na sebe (dá dvě kostky na sebe, aniž by spadly)
- dokáže jíst rukama a zkouší to i se lžičkou
- reaguje na své jméno a na dálku pozná své nejbližší osoby
- dokáže vyjádřit náklonnost obejmutím, má smysl pro humor
- rozumí výrazu Ne! a nesouhlas samo dokáže vyjádřit (např. odstrčením)
- má rádo společnou hru i se dokáže na chvíli samo zabavit
- objevují se první slova, která mají význam (např. „mama“ nebo „ham“)
- reaguje na jednoduché pokyny (např. „Pojď ke mně“ nebo „Jdeme papat“)

Tipy v péči o miminko pro **dvanáctý** měsíc

- Přestože některé děti udělají již první krůčky, **nepodporujte u něj chození tím, že ho budete zezadu držet za natažené ručičky a „tapat“ s ním dopředu** (dítě má nezdravě prohnutou bederní páteř). Pokud přeci jen chcete dítě v prvních pokusech podpořit, jemně ho držte v oblasti hrudníčku, nebo ho vedte zezadu za ruce, ale **tak, aby zůstaly jeho ruce pokrčené a v úrovni hrudníku**.
- **Vymýšlejte s dítětem hry, kde si může pro něco dojít** (např. položte hračku na vzdálenější stranu stolečku) nebo se pro něco shýbnout (hozený balónek) a zase se postavit (nabídka jiné zajímavé hračky). Hračku mu však potom opravdu dejte.
- Trénujte u dětí rovnováhu, třeba **hrou na akrobaty**. Posadte se např. na židli, posadte nebo postavte dítě na svá kolena a můžete s ním zkusit malinko pérovat nebo pohupovat, dělat, jakože padá a Vy ho zachráníte. Vždy však držte dítě bezpečným mističkovým úchopem v oblasti hrudníčku.
- Na trénování rovnováhy jsou vhodná i **říkadla spojená s pohybem**, jako „Takhle jedou páni“, „Brambora“, nebo říkadla, která pohybem doplníme, např. „Éro letí, milé děti“.
- **Dbejte na spánkový režim dítěte**. Najděte pro dítě vhodný rituál, který mu usínání ulehčí, např. příjemná kratší koupel, vyprávění pohádky nebo zpívání ukolébavky před usnutím.
- Nabídněte mu **prstové barvy nebo krátké voskovky** a ukažte mu, že zanechávají stopu. Buďte připraveni na nepořádek!
- Rozvíjejte u dítěte jeho dovednosti **vhodnými hračkami** (házení tvarů do otvorů, nasazování kroužků na tyčku, vkládání menších kostek, válečků do větších, stavění z velkých i menších kostek, hra s balonky, první tahací hračka), společným **prohlížením knížek**. Nezapomeňte ale, že nejde o množství her a hraček, ale především o kvalitně strávený společný čas!
- **Pokud se Vám cokoliv nezdá ve vývoji dítěte v tomto období**, obraťte se na odborného pracovníka, pediatra nebo svého sociálního pracovníka.

Batole 1-1,5 let

1-1,5
roku

Vývoj dítěte 1-1,5 let (12-18 měsíců)

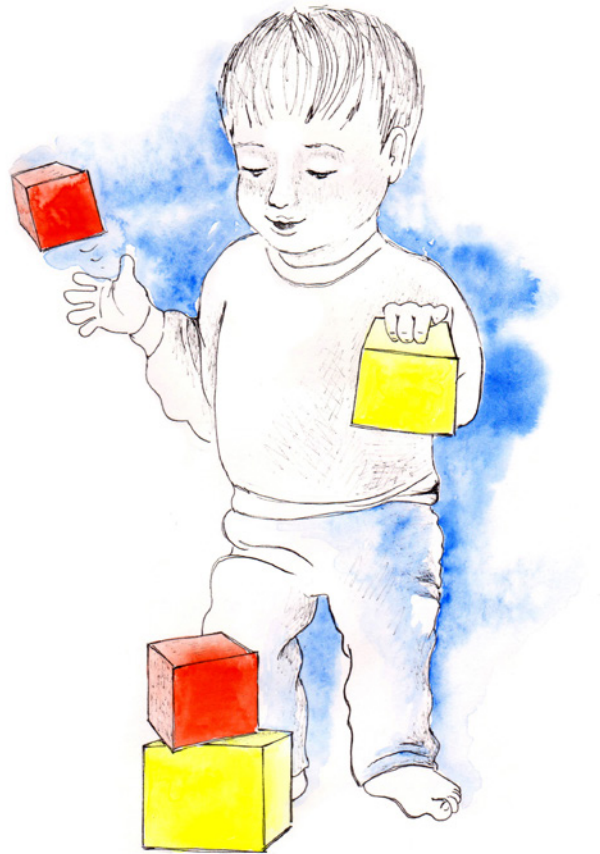
- krátce stojí bez opory a krátce jde samostatně (kroky mají různou délku, výšku i směr, první krůčky mezi 12.-14. měsícem, někdy až v 18. měsíci)
- umí se posadit ze stoje a opět vstát, překonává malé překážky (15. měsíc)
- leze po čtyřech nahoru a dolů po schodech (15. měsíc)
- rádo odhazuje předměty dolů (12.-14. měsíc)
- postaví na sebe 3 kostky (15. měsíc)
- začíná jíst lžičkou, napije se z hrníčku a odloží jej (15.-18. měsíc)
- kutálí míč, kopne slabě do míče (18. měsíc), tančí na hudbu
- pomáhá při oblékání a svlékání bot a čepice (18. měsíc)
- rádo čmárá po papíře, tužku drží většinou celou rukou, listuje v knize
- na požádání ukáže na známé osoby a zvířata, případně na části těla
- rádo vstupuje svými výkřiky do hovoru s dospělými, ukazováním požádá o věci, reaguje na pokyn „Ne!“, vyjadřuje přání jedním slovem („Pá“, „Ham“). Používá první slova (v 18. měsíci až 10 slov) a zvuky podobné slovům
- obejmě, pohladí známou osobu, zvíře nebo panenku
- říká si o velkou potřebu „eee“, učí se chodit na nočník (kolem 15. měsíce)

Tipy v péči o dítě **od roku do roku a půl**

- **Oceňujte dítě za malé pokroky.** Radujte se s ním, když k Vám dojde nebo se o chůzi pokouší, když se „zadaří“ na nočníku. Můžete si i zatleskat.
- Sledujte okruh pohybu dítěte a uzpůsobte tento prostor v bytě tak, aby se mohlo tímto **prostorem volně a bezpečně pohybovat.**
- Nechte dítě chodit co nejvíce **naboso nebo s capáčky.** Nechte dítě zkoušet chůzi po chodníku i po trávě, po koberci i přes malé překážky.
- Cvičte s dítětem **na míči** nebo na **svém těle**, aby trénovalo rovnováhu.
- Je ideální čas na **nejrůznější říkanky a říkadla s pohybem.**
- Rozvíjejte u dítěte jeho dovednosti **vhodnými hračkami** (házení tvarů do otvorů, puzzle s čudlíky, nasazování kroužků na tyčku, vkládání menších kostek, válečků do větších, hra s kostkami, balonky, první tahací hračka). Pokud nevlastníte výše uvedené hračky, zkuste se po nich poptat v okolí.
- Vhodným tvůrčím řešením je i **hra s předměty denní potřeby** (misky, lžíce, kolíčky) nebo společná práce v domácnosti (např. společné vaření, kdy dítě „zabavíme“ zkoumáním zeleniny a ovoce).
- Dítěti vyberte jednoho, dva **plyšáky nebo panenku**, které může mazlit, opatrovat, nebo o ně pečovat.
- Prohlízejte společně **obrázkové knížky a slovníky.** Pojmenovávejte, co vidíte. Ptejte se: „Kde je pejsek? Co je to?“. Pouštějte **dětské písničky** nebo hudbu, kterou máte rádi. Zatancujte si.
- **Dbejte na spánkový režim dítěte** (kolem 10 hodin v noci a 2–3 hodiny přes den). Najděte pro dítě vhodný **rituál, který mu usínání ulehčí.**
- Nabídněte mu papír a pastelky, prstové barvy, voskovky. **Nechte ho** volně čmárat po papíře. Ideální je velký formát.
- **Pokud se Vám cokoliv nezdá ve vývoji dítěte v tomto období,** obraťte se na odborného pracovníka, pediatra nebo svého sociálního pracovníka.

Batole 1,5 do 2 let

1,5-2
let

Vývoj dítěte od 1,5 do 2 let

- zvládá rychlejší chůzi, pohybuje se samostatně po rovném terénu
- udělá dřep a chvíli v něm vydrží, dokáže vylézt na židli
- jde cíleně k předmětu a zvedne ho, přenesse ho z místa na místo
- slabě kopne do míče, některé dítě i míčem hodí
- bez pomoci pije z hrnku, jí samostatně lžící, ale ne zcela čistě
- rádo čárá po papíře, tužku drží většinou celou rukou, napodobuje kruh
- listuje v knize, obrací více listů najednou
- postaví na sebe 3 a více kostek
- napodobuje jednoduché činnosti (např. chová miminko, krmí pejska)
- používá minimálně 6 slov ve správné situaci, začíná užívat i slovo „moje“
- začíná používat věty ze 2 slov (např. „Táta pá“ = táta jde pryč)
- používá záporné věty jako „Nepůjdu.“ (ne vždy ve správné situaci)
- pomáhá při oblékání a svlékání oblečení a bot (nastavením těla, nohy...)
- učí se chodit na nočník a mýt si ruce

Tipy v péči o dítě od 1,5 do 2 let

- Nechte dítě chodit po různém terénu, z kopce i do kopce, **nechte ho vyběhat**. Chodte do přírody a říkejte si, co vidíte a cítíte. Nechte ho **vyhrát si s blátem a klacíky**.
- Chodte s dítětem na **dětská hřiště**. Bude pozorovat, jak si jiné děti hrají. **Na písek mu pořídte bábovičky** a hrajte si s ním.
- Rozvíjejte u dítěte jeho dovednosti **vhodnými hračkami** (jednoduché puzzle, házení tvarů do otvorů, hra s kostkami, větším balonkem) a **hrami** (na obchod, práce v kuchyňce, práce s kladívkem, péče o panenku).
- Můžete **schovat dobrotu pod jeden z kyblíků** a nechat dítě hledat, kde se ukrývá. Dejte dítěti látkový **pytlíček**, kde může objevovat, co je v něm skryto.
- Učte děti pořádku skrze hru, i **hračky by měly mít své místo**. Panenky patří k panenkám, kostky do krabice. Třídte a uklízejte společně s dítětem.
- Prohlízejte společně **obrázkové knížky a slovníky**. Pojmenovávejte, co vidíte. Ptejte se: „Kde je pejsek? Co je to? Co dělá?“. Nechte si ukazovat dítětem a pomozte mu s pojmenováním: „Ano, pejsek běží!“. Prohlízejte s dítětem **leporela**, čtěte mu hravé texty. Naučte ho dětskou **básničku nebo říkanku s pohybem** (např. Leze žába po žebříku, Mraveneček apod.)
- Zpívejte si dětské písničky, jako **Prší, prší, Kočka leze dírou**. Dejte dítěti bubínek nebo chrastítka, se kterým může hrát.
- Nabídněte mu papír a pastelky, prstové barvy, voskovky. **Nechte ho volně čárat po papíře, nabídněte mu omalovánky**. U kreslení se hodně ptejte: „Kdo je to?“, „Co je to?“.
- Dbejte na spánkový režim dítěte (kolem 10 hodin v noci a 2–3 hodiny přes den). Najděte pro dítě vhodný **rituál, který mu usínání ulehčí**. Učte ho osobní hygieně (utírání po vykonání potřeby, mytí rukou, smrkání).
- **Pokud se Vám cokoli nezdá ve vývoji dítěte v tomto období**, obraťte se na odborného pracovníka, pediatra nebo svého sociálního pracovníka.

Batole 2 do 2,5 let

2-2,5
let

Vývoj dítěte od 2 do 2,5 let

- zvládá rychlejší chůzi, běhá, zkouší jízdu na odrážedle
- chodí do schodů a ze schodů, poskočí z místa na místo
- jde cíleně k předmětu a zvedne ho, přenesse ho z místa na místo
- kopne do míče, hodí míčem
- jí samostatně lžící, trénuje s dětským příborem
- když kreslí, napodobuje kruh, svislou a vodorovnou čáru, objevuje se kruh s detaily
- postaví na sebe 3 až 6 kostek, ovládá vkládačky, roztrhne papír, pracuje s modelínou
- rozpozná 3 zdroje zvuku, přiřazuje stejné barvy
- sejme víčko z lahvičky, pokličku z hrnce v jeho kuchyňce, otáčí čudlíky
- napodobuje jednoduché činnosti (vozí mimi, nakládá auto, vaří kávu)
- napodobuje hru vrstevníků
- používá cca 10 slov ve správné situaci, začíná užívat slovo „já“
- dokončuje oblékání a svlékání oblečení a bot (dospělý pomáhá)
- napodobuje mytí rukou pod tekoucí vodou, zná kapesník a toaletní papír

Tipy v péči o dítě od 2 do 2,5 let

- Chodte do přírody a říkejte si, co vidíte a cítíte. Nechte ho **vyhrát si s přírodninami, chodte ven za různého počasí**. Pořídte nebo půjčte si odrážedlo.
- Chodte s dítětem na **dětská hřiště**. Vedle samotné hry se bude **učit reagovat na jiné děti** (půjčit lopatku, pozdravit, omluvit se, poděkovat).
- Rozvíjejte u dítěte jeho dovednosti **vhodnými hračkami** (jednoduché puzzle, pexeso, Loto, hra s kostkami, větším balónem) a **hrami na „jako“** (na obchod, na tatínka – hra s nářadím, hra na maminku – vaření, péče o miminko).
- Učte děti pořádku skrze hru, i **hračky by měly mít své místo**. Panenky patří k panenkám, kostky do krabice. Třídte a uklízejte společně s dítětem.
- Prohlízejte si společně **obrázkové knížky a leporela**. Pojmenovávejte, co vidíte. Ptejte se: „Kde je pejsek?, Co je to?, Co dělá?“. Nechte si ukazovat dítětem a pomozte mu s pojmenováním: „Ano, pejsek běží!“. Naučte ho dětskou **básničku nebo říkanku s pohybem** (např. Leze žába po žebříku, Mraveneček apod.)
- Zpívejte si dětské písničky a **čtete dítěti pohádky**. Učte ho poslouchat, rozvíjejte četbou jeho slovní zásobu.
- Nabídněte mu **papír a pastelky, ukažte mu, jak se drží tužka**. Nabídněte mu **rozličné výtvarné materiály**: pastelky, barevné papíry, lepidlo, prstové barvy, modelínu. U kreslení se hodně ptejte: „Kdo je to?“, „Co je to?“, vyzkoušejte společnou tvorbu, nechte dítě experimentovat.
- **Dbejte na spánkový režim dítěte** (kolem 10 hodin v noci a 2 hodiny přes den). Učte ho osobní hygieně (utírání po vykonání potřeby, mytí rukou, smrkání).
- **Pokud se Vám cokoliv nezdá ve vývoji dítěte v tomto období**, obraťte se na odborného pracovníka, pediatra nebo svého sociálního pracovníka.

Batole 2,5 do 3 let

2,5-3
let

Vývoj dítěte od 2,5 do 3 let

- běhá, jezdí na odrážedle nebo tříkolce
- chodí do schodů a ze schodů, střídá u toho nohy
- odrazí se oběma nohama najednou a vyskočí do vzduchu
- kopne do míče, hodí míčem
- samostatně se nají lžící, trénuje s dětským příborem
- čará se záměrem (kreslí něco), objevuje se kruh s čarami (hlavonožec), kresbu pojmenovává („maminka“), napodobuje vybarvování
- pracuje s modelínou, učí se držení tužky a nůžek, navléká velké korálky
- postaví na sebe až 6 kostek, ovládá vkládačky, puzzle, velké pexeso
- rozpozná 3 a více zdrojů zvuku, přiřazuje stejné barvy a pojmenovává je
- napodobuje jednoduché činnosti (vozí mimi, nakládá auto, vaří kávu, léčí)
- napodobuje hru vrstevníků, krátce se účastní hry s jiným dítětem
- používá (vedle jiných) slova já, moje, ano, ne, nechci, tvoří jednoduché dvouslovné až trojslovné věty a otázky („Kde je máma?“), tvoří věty se slovesem
- poprosí, poděkuje (po připomenutí), odpoví na otázku, jak se jmenuje
- řekne si, když chce na záchod, na WC si vyhrne a zpět oblékne oblečení
- dokončuje oblékání a svlékání oblečení, oblékne si čepici, páskové boty
- myje si ruce, pomáhá při smrkání, ví, že se po záchodě používá papír

Tipy v péči o dítě od 2,5 do 3 let

- Zahrajte si venku s dítětem **na schovávanou nebo na honěnou**, nechte ho pořádně vyběhat nebo vezměte odrážedlo. Všimněte si přírody okolo Vás.
- Chodte s dítětem na **dětská hřiště**. Vedle samotné hry se bude **učit reagovat na jiné děti** (půjčit lopatku, pozdravit, omluvit se, poděkovat). Seznamte se s ostatními, vyměňte si zkušenosti s péčí o dítě.
- Rozvíjejte u dítěte jeho dovednosti **vhodnými hračkami** (jednoduché puzzle, pexeso, Loto, hra s kostkami, stavebnicemi, balónem) a **hrami na „jako“** (obchod, hra na doktora, vaření atd.). **Ukažte potom dítěti, kam má hračky uklidit**. Neuklízejte za dítě jen Vy, i úklid může být hra.
- Prohlízejte si společně **obrázkové knížky, leporela, jednoduché dětské knížky**. Ptejte se, co je na obrázku, kdo co dělá, kde kdo je. Naučte dítě dětskou **básničku nebo říkanku s pohybem** (např. Leze žába po žebříku, Mraveneček apod.).
- **Čtěte dítěti pohádky**, učte ho, kdy je čas na odpočinek. **Dodržujte časy, kdy dáváte dítě spát**, nebo je čas vyhrazen na odpočinek. Obdobný režim dodržujte i **pro společné jídlo a večerní hygienu**.
- Nabídněte mu **rozličné výtvarné materiály**: pastelky, barevné papíry, lepidlo, nůžky, prstové barvy, modelínu. **Tvořte společně s dítětem** a ptejte se, co je na obrázku. Nechte ho svobodně tvořit.
- **Učte ho osobní hygieně** (utírání po vykonání potřeby, mytí rukou, smrkání) a **kultuře stolování** (jídlo na talířku, uklizení talířku).
- Učte děti **základním pravidlům chování** (chovat se k sobě hezky, pozdravit, omluvit se). Oceňujte dítě za to, co se mu povedlo. Namísto trestů **stanovujte dětem hranice a snažte se být ve výchově důslední** (pokud něco nedovolíte, musí to platit). V předstihu **říkejte dítěti, co se bude dít** (půjdete pryč z hřiště, půjdou se čistit zuby), snáze pak docílíte toho, co po něm chcete.
- **Pokud se Vám cokoliv nezdá ve vývoji dítěte v tomto období**, obraťte se na odborného pracovníka, pediatra nebo svého sociálního pracovníka.